

A Hírlaptár szakkatalógusának átalakítása

TAKÁCS MENYHÉRT

A hírlapok és folyóiratok tudományos feldolgozásának nélkülözhetetlen segédeszköze a jó szakkatalógus. Ennek tudatában a Hírlaptár az 1930-as évek elején megkezdte az állományában levő anyag szakkatalógusba rendezését. A rendezés elveinek kialakításánál döntő szerepet játszott az a körülmény, hogy az ETO akkori — a mainál jóval kevésbé differenciált — formájában nem nyújtott megfelelő lehetőséget egy speciális „hírlapgyűjtemény” anyagának áttekinthető és a szükségleteket kielégítő csoportosítására. Nem szabad felejtünk azt sem, hogy az Orsz. Széchényi Könyvtár abban az időben az ETO-t — a könyvek szakkatalógusában is — csak a Szabó Ervin által leegyszerűsített formájában alkalmazta. Így történt, hogy a Hírlaptár készülő periodika-szakkatalógusa számára olyan rendszert dolgozott ki, amely lényegében az ETO alapelvein épül ugyan, részleteiben azonban a Szabó Ervin-féle módosítások, sőt azon is túlmenően bizonyos, az ETO jelenlegi felépítésével össze nem egyeztethető eltérések nyomait mutatja.

A Hírlaptár ilyen módon felépített és az azóta eltelt évek során többször is bővített szakkatalógusa használhatónak bizonyult. Hogy most mégis a periodika-szakkatalógus felújításának gondolatával kell foglalkoznunk annak oka egyfelől az, hogy ma már a Könyvtár többé-kevésbé minden szakkatalógusa az ETO szerint készül, másfelől pedig az, hogy a Várba költözködésünkkel kapcsolatban felmerült a könyv- és a periodika-szakkatalógus egyesítésének terve, ami csak úgy volna végrehajtható, ha periodika-szakkatalógusunk is teljesen átér az ETO rendjére.

A jelenlegi periodika-szakkatalógus használhatóságából kifolyólag a korszerűsítésnél alapvető szempontnak kell tekintenünk azt, hogy a most alkalmazott és évtizedes gyakorlattal szentesített szakcsoportokon lehetőleg ne változtassunk. Indokolja ezt egyébként az a körülmény is, hogy egészen új csoportosítás bevezetése a már meglévő, terjedelmes szakkatalógus teljes átrendezését tenné szükségessé, amihez pedig a Hírlaptárnak megfelelő munkaerőkapacitása nincs.

I. A Hírlaptár jelenlegi periodika-szakkatalógusa tulajdonképpen két nagy részre oszlik. Az egyik rész tartalmazza a szakfolyóiratokat, nyelvükre és megjelenési helyükre való tekintet nélkül, elvben szigorúan az ETO rendje szerint, 0—9-ig terjedő csoportokban. A jelenleg használatos csoportok száma 244. A folyóirat-anyagnak előre megállapított csoportokba foglalását az teszi szükségessé, hogy a Hírlaptárban jelenleg a folyóiratok szakozását a címfelvevők végzik,

akiktől differenciált szakozást nem lehet elvárni. Erre egyébként nincs is szükség, mert a felállított csoportok — amennyiben bizonyos fajta periodikák nagyobb számban való jelentkezése ezt megkívánja — tetszés szerint további alcsoportokra bonthatók.

A szakkatalógus másik része a hírlapokat, az újságokat foglalja magában. Ennek a résznek alapvető rendezési elvűl a kérdéses lap nyelve szolgál. A nyelv szempontja bizonyos interferenciát visz be a két részbe, amennyiben az idegen nyelvű szakfolyóiratok — az egy bizonyos nyelven megjelenő anyag egészének áttekinthetősége érdekében — az első és a második részbe egyaránt beosztást nyernek.

A hírlapok és újságok nyelv szerinti csoportosítása a jelenlegi szakkatalógusban az ETO szabályaitól eltérő módon történik, amennyiben a 07 után következő szám, illetve számok jelzik mindig a periodika nyelvét. Ezek a számok az ETO 42/49 szakjainak megfelelően alakítottak ki pl. 072 Angol; 073 Német; 074 Francia; 075 Olasz újságok stb. Egyedüli kivételt itt a magyar nyelvű lapok képeznek, amennyiben ezek jelzésére — a Szabó Ervin-féle egyszerűsítés bevezetésével (41 Magyar nyelv!) — 071 jelzet szolgál.

Egy-egy nyelven belül a lapok — —1/—9 alosztással — a következő 11 csoportba nyerne beosztást: —1 Napilapok; —2 Egyéb politikai lapok; —31 Illusztrált lapok; —32 Ismeretterjesztő és családi lapok; —4 Élclapok; —51 Általános tartalmú lapok; —52 Tudományos szakfolyóiratok. (Ez a szám szolgál a külföldi szakfolyóiratoknak a nyelv szerinti csoportokba való beosztására.); —6 Űzemi lapok; —7 Ifjúsági lapok; —8 Könyvomas tudósítók, sajtótájékoztatók; —9 Hivatalos lapok.

II. *Javaslatunk* szerint — melyet az Orsz. Osztályozási Bizottságnak is bemutatunk — a periodika-szakkatalógust, a hungarika-anyag áttekinthetőbbé tétele érdekében három nagy részre kell bontani:

A) Hungarika. Ide kerülnek: 1. a Magyarországon megjelent magyar nyelvű, 2. a külföldön megjelent magyar nyelvű, 3. a Magyarországon megjelent idegen nyelvű periodikák. Külföldön idegen nyelven megjelenő, de Magyarországgal foglalkozó és így hungarikának tekinthető hírlapok és folyóiratok csoportjának felállítása nem látszik szükségesnek. Magyarország határait mindig a megjelenés időpontjának megfelelően kell figyelembe venni. Olyan folyóiratok és lapok tehát, melyek pl. Trianon után is életben maradtak, és amelyekből a Hírlaptárnak példányai vannak itt *is* és az utódállamok periodikái között *is* szerepelnek. Hangsúlyozni kívánjuk, hogy ebben a csoportban — ugyanúgy mint a periodikák nyelv szerinti B) csoportjában — nem csak a szoros értelemben vett újságok kapnak helyet, hanem a szakfolyóiratok is. Ez utóbbiak külön cédulával természetesen bekekerülnek a szakfolyóiratok megfelelő csoportjaiba is.

B) A periodikák nyelv szerint. Itt egy-egy nagy csoportba kerülnek a Hírlaptár állományában levő orosz, német, angol, francia stb. periodikák tekintet nélkül arra, hogy újságok-e vagy szakfolyóiratok.

C) A szakfolyóiratoknak — szükség szerinti mértékben differenciált — csoportjai. Ide nyelvre és megjelenési helyre való tekintet nélkül bekekerülnek a különböző szakokat képviselő összes szakfolyóiratok. Az egyes szakcsoportokat — az eddigi gyakorlatnak megfelelően — előre kell megállapítani. A szakfolyóiratok és az újságok megkülönböztetésénél messzemenő szabadelvűséggel kell eljárni. Eszerint a külső formájukban újságokként jelentkező, de egy meghatározott

szakanyagot tárgyaló folyóiratok éppen úgy idekerülnek (vagy esetleg ide is kerülnek) mint a népszerű előadásban, de ugyancsak szaktudományi kérdésekkel foglalkozó periodikák.

Ad A)—B) Az előadottakból kitűnik, hogy a szakkatalógus első része (Hungarika) tulajdonképpen csak kiemelt tagja a második (Periodikák nyelv szerint) résznek. Kiemelését és a szakkatalógus elejére helyezését csak uralkodóan nagy terjedelme és jelentősége, valamint az a körülmény indokolja, hogy — az Orsz. Széchényi Könyvtár gyűjtőköre elsősorban hungarikát ölelvén fel — itt kell szerepelniük a Magyarországon megjelent idegen nyelvű periodikáknak is. A periodika nyelvének és megjelenési helyének feltüntetése általában a szakszám elejére helyezett nyelv-, illetve földrajzi közös alosztás segítségével történik: pl. =30=(437)... Német nyelvű Csehszlovákiában megjelenő periodika. Tekintettel mégis arra, hogy a Hírlaptár anyagának gerincét a magyar nyelvű periodikák teszik az A) rész 1. és 2. alatti csoportjaiban (Magyarországon megjelenő és külföldön megjelenő magyar nyelvű periodikák) a nyelv megjelölését az egyes cédulák szakszámaiban mellőzhetjük. Elég ha ez az elválasztó lapokon szerepel. Indokolja ezt egyébként a magyar nyelvnek különösen hosszú ETO száma is.

A legfőbb problémát a hírlapok és újságok jelzeteleséhez szükséges szakszámok kialakítása jelenti. A Hírlaptár jelenlegi szakkatalógusában — mint láttuk — 11 szakcsoport szolgál az újságok fajtáinak megkülönböztetésére. Ez részben sok, részben kevés. Sok, amennyiben a kizárólag külföldi szakfolyóiratoknak a nyelv szerinti csoportokba való beosztására szolgáló „Tudományos szakfolyóiratok” c. csoport kialakítása — a javaslatunk szerinti A) és B) rész felállítása mellett — fölöslegessé válik. Kevés viszont egyfelől, mert a fent említett csoportok között vannak olyanok, melyek több, ma már határozottan elkülönülő, újságtípust foglalnak össze, másfelől pedig azért, mert nem nyújtanak lehetőséget egyes olyan jellegű periodikák szakozására, amelyek kifejezetten az újságok körébe kívánkoznak. Az ismeretterjesztő és a családi lapok egy csoportba foglalása ma már nem fenntartható gyakorlat. A „családi lap” egyre inkább kivesző műfajnak számít; ismeretterjesztő lapok szép számmal jelentkeznek ma is, de ezeket már semmiféle rokon vonás nem fűzi a „családi lapokhoz”. A családi lapok és az ismeretterjesztő lapok tehát külön szakszámot igényelnek. A Hírlaptár eddigi szakkatalógusában a 396 szakban szerepelnek a női lapok. Ezek a — régi anyagunkban nagy számmal jelentkező, de ma is gyakori — periodikák sem megjelenési formájuk, sem tartalmuk révén nem illeszkednek be a szakfolyóiratok csoportjába. Külalakjuk ui. kifejezetten újság, tartalmuk pedig minden inkább, mint a szoros értelemben vett „nőkérdés”. Ezek jelzetelesére tehát ugyancsak az újságok körében kell megfelelő szakszámot kialakítani. Hiányzik a Hírlaptár jelenlegi szakkatalógusából az *alkalmi lapok* szakozásához a megfelelő jelzet. Ezek a különböző bálók, ünnepek stb. alkalmából, rendszerint nem nyomdai sokszorosítás útján megjelenő újságok sem a 39 szakba, sem a 061.7-be nem illenek bele, de rossz helyen lennének, mint nem nyomtatott kiadványok, a „Könyvomas tudósítók” társaságában is. Ezek számára tehát ugyancsak az újságok között kell megfelelő szakszámot találnunk. Külön újságtípusként jelentkeznek végül a *katonai lapok*. Ezek a részben ismeretterjesztő, részben hírközlő, részben pedig a bajtársi érzést ébren tartani hivatott újságok nem valók a 355 szakba a hadi tudományok körébe, de — sajátos természetüknél fogva — kiesnek az üzemi lapok vagy az ismeretterjesztő lapok köréből is. Így — különös tekintettel az idevágó

anyag gazdagságára — ezeket a periodikákat is az újságok között kellene elhelyezni külön szákszám alatt.

A fentiek figyelembevételével tehát az újságok körében a következő csoportok számára kellene megfelelő szákszámot kialakítani: Általános tartalmú lapok, szemlék; Hivatalos lapok; Politikai lapok (ezek „52” és „53” alosztással napi és heti lapokra oszthatók!); Üzemi lapok; Élclapok; Ismeretterjesztő lapok; Családi lapok; Női lapok; Ifjúsági lapok; Illusztrált lapok; Sajtótájékoztatók; Katonai lapok; és Alkalmi lapok. Az általános tartalmú lapokat, a szemléket, az ETO szabályai szerint, 05 alá kell szakoznunk. A többiek közül „070.48 Az újságok különböző fajtái” csoportban a következőkre találunk külön szákszámot: 070.481 Hivatalos lapok; 070.486 Lapok a különböző foglalkozási ágak számára (üzemi lapok); 070.487 Humorisztikus lapok. A hiányzó újságtípusok számára is ugyanígy kellene megfelelő szákszámot biztosítani, amit lehetővé tesz az a körülmény, hogy a 070.49 szákszám még felhasználatlan.

Erre való tekintettel azt javasoltuk az Orsz. Osztályozó Bizottságnak, hogy tegyen előterjesztést az ETO alábbi módosítására, illetőleg kiegészítésére:

- 070.48/49 Az újságok különböző fajtái
- 070.483 Politikai lapok
- 070.489 törölve — 070.499
- 070.491 Ismeretterjesztő lapok
- 070.492 Családi lapok
- 070.493 Női lapok
- 070.494 Ifjúsági lapok
- 070.495 Illusztrált lapok
- 070.496 Sajtótájékoztató lapok (könyvomatatos tudósítók, hírlaptudósítók)
- 070.497 Katonai lapok
- 070.498 Alkalmi lapok
- 070.499 Egyéb lapok

ad C) A szakfolyóiratoknak a Hírlaptár gyakorlatában eddig alkalmazott jelzetrendszere nagyban egészében megtartható. Legfeljebb az ETO-ban időközben beállott változások bevezetésére és a szöveg bizonyos módosítására van itt szükség. Mindezeknek részletes feltüntetését — a táblázat nagy terjedelmére való tekintettel — mellőzzük. Hangsúlyozni kívánjuk azonban, hogy a 070.48/49-ben végbevitt kiegészítések következtében a „Női lapok” nem kerülnek többé a 396 szakba, hanem 070.493 alá, a „Katonai lapok” pedig 355 helyett az újonnan létesített 070.497 szákszámot kapják. Megemlítjük még, hogy a Hírlaptár régi anyagában igen sok címmel szereplő vallásos és hitbuzgalmi lapoknak az ETO 2 szak alosztályaiba való szakozása nem megfelelő, de nem is helyes. Ezek az újságok teológiai kérdésekkel nem foglalkoznak, külalakjuk és tartalmuk alapján egyaránt a 07 szakba kívánkoznak, ahol van is számukra megfelelő jelzet (070.482). Tekintettel azonban arra, hogy a Hírlaptár periodika szakkatalógusában a „2 Vallás” alosztályaiba sorozott régi anyag nagyon terjedelmes, viszont újabb ilyen természetű újságok megjelenése nem várható, az átrendezésnek nagy fáradságot igénylő munkáját csak mint távolabbi feladatot jelöljük meg.

Az A) és B) rész (Hungarika, Periodikák nyelvük szerint) szakszámainak útbaigazító táblázatát az alábbiakban mutatjuk be:

A) Hungarika

1. Magyarországon megjelent magyar nyelvű periodikák:

- 05 Általános tartalmú lapok, szemlék
- 070.481 Hivatalos lapok
- 070.483 „52” Politikai napilapok
- 070.483 „53” Politikai hetilapok
- 070.486 Üzemi lapok
- 070.487 Élclapok
- 070.491 Ismeretterjesztő lapok
- 070.492 Családi lapok
- 070.493 Női lapok
- 070.494 Ifjúsági lapok
- 070.495 Illusztrált lapok
- 070.496 Sajtótájékoztató lapok
- 070.497 Katonai lapok
- 070.498 Alkalmi lapok
- 001 Tudomány általában
- 002 Dokumentáció
- stb.

2. A külföldön megjelenő magyar nyelvű lapok szakozása a megfelelő ország földrajzi alosztásának előrehelyezésével történik, pl. (73) 05 Az USA-ban megjelenő magyar szemle; (498) 02 A Román Népköztársaságban megjelent magyar nyelvű könyvtárügyi szaklap stb.

3. Magyarországon megjelent idegen nyelvű periodikák. Itt kívánatos kitenni a nyelven kívül a Magyarországot jelző földrajzi alosztást is: pl.

- = 20 = (439) 05 Magyarországi angol nyelvű szemle
- = 20 = (439) 070.487 Magyarországi angol nyelvű élclap
- = 20 = (439) 61 Magyarországi angol nyelvű orvosi folyóirat
- stb.
- = 30 = (439) 05 Magyarországi német nyelvű szemle
- = 30 = (439) 070.481 Magyarországi német nyelvű hivatalos lap
- stb.
- = 00 = (439)57 Magyarországi többnyelvű biológiai folyóirat

B) Periodikák nyelv szerint

Szakozásuk a nyelv és az ország alosztásának előrehelyezésével történik: pl.

- = 82 = (47) 05 A Szovjetunióban megjelent orosz nyelvű szemle
- = 20 = (73) 54 Az USA-ban megjelent angol nyelvű kémiai folyóirat
- = 30 = (436) 070.492 Ausztriában megjelent német nyelvű családi lap
- stb.

Vorschlag zu einer Umgestaltung des Zeitschriften-Sachkatalogs

M. TAKÁCS

Das System des Sachkatalogs wurde in der Zeitschriftensammlung Anfang der 40er Jahre im großen und ganzen auf Grund der Dezimalklassifikation — manchmal aber auch davon abweichend — ausgearbeitet. Da sich heute schon beinahe ein jeder Sachkatalog der Széchényi-Nationalbibliothek nach dem Dezimalsystem richtet, wäre es wünschenswert, auch den Sachkatalog der Zeitschriftensammlung ganz nach diesem Prinzip umzuwandeln.

Der gegenwärtige Sachkatalog trennt — dem Prinzip der Dezimalklassifikation entsprechend — die Zeitungen von den Fachzeitschriften. Diese richtige Praxis soll auch in der Zukunft beibehalten werden. Die Fachzeitschriften sind jetzt in 244 — dem Dezimalsystem entnommenen — Gruppen eingeteilt. Zur Unterscheidung der Zeitungen dienen 11 besondere Anhängeszahlen, die man der Zahl 07 mit einem Bindestrich (—) hinzufügt: z. B. —1 Tageszeitungen; —4 humoristische Blätter usw. Die Zahlen, die die Sprache der Zeitungen indizieren, folgen der Zahl 07, und sie wurden dem 42/49 der Dezimalklassifikation nachgebildet. Z. B. 072 englische, 073 deutsche Zeitungen.

Wir schlagen vor, den Zeitschriften-Sachkatalog in drei große Gruppen einzuteilen. 1. Das ganze Hungarica-Material (Zeitungen und Fachzeitschriften). — 2. Zeitschriften (Zeitungen und Fachzeitschriften) nach Sprachen. — 3. Fachzeitschriften ohne Rücksicht auf Sprache und Erscheinungsort. — In der ersten Gruppe soll die Sprache nur bei den in Ungarn erschienenen fremdsprachigen Zeitschriften und der Erscheinungsort nur bei den im Ausland erschienenen ungarischen Zeitschriften bezeichnet werden. Die Bezeichnung der Sprache und des Erscheinungsortes geschieht mit allgemeinen Anhängeszahlen, die vor den DK-Zahlen stehen: z. B. =30=(437)05 deutschsprachige, in der Tschechoslowakei erschienene Zeitschrift.

Zur Unterscheidung der verschiedenen Zeitungstypen können weiterhin die im alten Sachkatalog aufgestellten Gruppen dienen, die sich nützlich erwiesen haben. Aber auch hier müssen einige Umänderungen bzw. Egränzungen vorgenommen werden. Wir müssen nämlich für einige Zeitungstypen neue DK-Zahlen finden. Auf unsere Initiative beschloß das „Landeskomitee für Dezimalklassifikation“, eine Umänderung bzw. Ergänzung der Zahl 070.48/.49 vorzuschlagen. Wenn dieser Vorschlag genehmigt wird, so würden dem Sachkatalog für die Bezeichnung der einzelnen Zeitungen folgende Zahlen zur Verfügung stehen:

05	Zeitschriften allgemeinen Inhalts
070.481	Amtliche Periodica
483	52'' Politische Tageszeitungen
483	53'' Politische Wochenzeitungen
486	Betriebszeitungen
487	Humoristische Blätter
491	Populärwissenschaftliche Zeitungen
492	Familienzeitungen
493	Frauenzeitungen
494	Jugendzeitungen
495	Illustrierte Zeitungen
496	Bulletine der Nachrichtenagenturen
497	Militärzeitungen
498	Gelegenheitsblätter